
SLOVENCİ IN TIBET¹

Ralf Čeplak Mencin

337

IZVLEČEK

Prispevek je pregled informacij o Tibetu na Slovenskem v zadnjih sto letih; od prvih informacij v začetku stoletja pa do leta 1995. Do leta 1945 je avtor upošteval informacije v slovenskem časopisju in knjigah, po letu 1945 pa le književna dela. Žal kakšnih resnejših znanstvenih prizadevanj na tem področju zaenkrat še ni bilo.

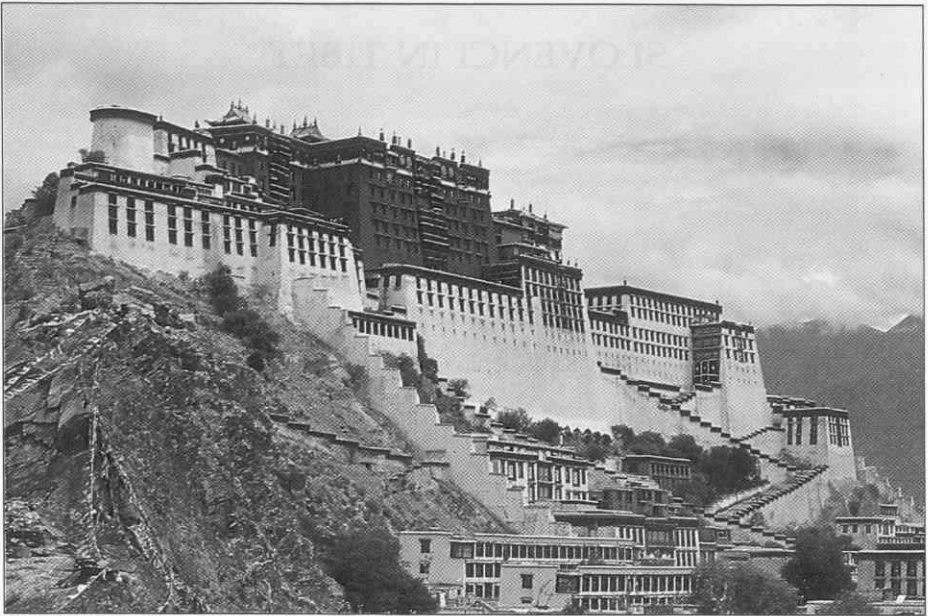
ABSTRACT

The article is a survey of the information on Tibet available in Slovenia during the past century, that is from the first information in the early 20th century up to 1995. For the period until 1945 the author has taken into account information in Slovene newspapers and books, afterwards only books. Unfortunately, there have been no serious scientific efforts in this field yet.

Kljub fragmentarnosti informacij o Tibetu, ki so v približno zadnjih sto letih pritekale v slovenski prostor, je v zadnjem desetletju vzniknilo izredno zanimanje za Tibet, tibetansko kulturo in religijo. Morda bo to zanimanje sčasoma preraslo v bolj načrtno raziskovanje in utemeljilo "slovenska tibetološka prizadevanja".

Ta spis je pregled informacij o Tibetu na Slovenskem v zadnjih sto letih. V tekstu zavestno namenjam več prostora prvim zapisom o Tibetu v slovenščini, ker so bile skoraj edine informacije o tej kulturi, dostopne širšemu krogu slovenskega bralstva. Tibet je sicer pri Slovencih budil domišljijo, žal pa kakšnih resnejših znanstvenih prizadevanj na tem področju še ni bilo. Pravzaprav se šele v zadnjih desetih letih soočamo z znanstveno utemeljenimi spoznanji stikov Slovencev z neevropskimi kulturami. Pri pisanju sta mi bili v veliko oporo dve bibliografiji,² ki upoštevata bibliografske enote do leta 1945. Po 2. svetovni vojni se je vedenje o nam tujih deželah precej razmahnilo. Še posebej z Gibanjem neuvrščenih je tudi v Slovenijo, ki je bila del SFR Jugoslavije, prišlo precej informacij o t.i. deželah "tretjega sveta". Ker bi natančen pregled vsega časopisja, ki je izhajal v Sloveniji po letu 1945, presegel okvire referata, sem se omejil le na književna

¹ Referat je bil predstavljen na 7th Seminar of the International Association for Tibetan Studies, Schloss Seggau - Graz, Avstrija, ki je potekal od 18. do 24. junija 1995.



Potala, Lhasa (Foto Ralf Čeplak Mencin, 1994) ♦ The Potala, Lhasa (Photo Ralf Čeplak Mencin, 1994) ♦ Potala, Lhasa (Photo faite par Ralf Čeplak-Mencin ,1994)

dela. Možno je, da sem spregledal kakšno delo, vendar menim, da sem večino upošteval.

Ob pregledu informacij o Tibetu na Slovenskem je treba upoštevati družbeno-zgodovinske okvire oz. spremembe v zadnjih sto letih. Slovenija je danes suverena država, v zadnjih sto letih pa je zamenjala več državnih okvirov. Do leta 1918 je bila del Avstro-Ogrskega cesarstva, od 1918 do 1941 del kraljevine Jugoslavije, ki se je do leta 1929 imenovala Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Med 2. svetovno vojno je bila razdeljena med Nemčijo, Italijo in Madžarsko; od leta 1945 do 1991 pa je bila ena izmed federalnih enot socialistične republike Jugoslavije. V skladu z družbeno-političnimi okviri se je spreminjal tudi odnos do tujih kultur in religij. Ob tem je treba povedati, da je v Sloveniji imela in še vedno ima velik vpliv rimokatoliška Cerkev, ki je še posebej intenzivno sooblikovala svetovni nazor Slovencev vsaj do leta 1945. Kot sem omenil, se je z odpiranjem socialistične Jugoslavije proti t.i. "deželam tretjega sveta" pa tudi s sodobnimi telekomunikacijami svet v marsičem zmanjšal, radovednost in toleranca do tujih kultur in religij pa sta se povečali. V zadnjem času (zadnjih letih) je na večje zanimanje za tuje kulture (tudi za Tibet) vplivalo tudi t.i. gibanje New Age. V zadnjih sto letih se je razumevanje in vrednotenje bogate tibetanske kulture na slovenskem spreminjalo, pa naj gre za deskripcijo ali za argumentacije. V svoji zadnji knjigi Zmago Šmitek³ piše o Bernardu Distelu, rojenem 13.julija 1623 v Vipavi, ki mu je kot jezuitskemu redovniku

² Pacheiner-Klander Vlasta in Zmago Šmitek, Bibliografija: Indija in Slovenci, Gradivo do leta 1945, Primerjalna književnost 1983, št. 2, str. 66 - 83. in

Šmitek Zmago, opombe k 6. poglavju Odnos Slovencev do velikih azijskih religij v: Klic daljnih svetov, Slovenci in neevropske kulture, Ljubljana 1986.

³ Šmitek Zmago, Srečevanja z drugačnostjo, slovenska izkustva eksotike, Radovljica 1995.

papež zaupal izpeljavo enega od največjih geografskih in misijonarskih projektov 17. stoletja.⁴ Poiskal naj bi povsem novo kopensko pot iz Evrope prek Srednje Azije na Kitajsko, ki bi zamenjala dolge in negotove plovbe okoli Afrike. V Isfahanu je zvedel, da je pot prek Tatarske neprehodna zaradi vojnih priprav na perzijski meji, zato je po morju odpotoval proti Kitajski. Potoval je z Johannom Grueberjem, doma iz St. Florian pri Linzu. Julija 1658 sta prispela v Macao, kjer sta ostala skoraj leto dni. Avgusta 1659 sta prispela v Peking, ker pa se je Distel v Pekingu slabo počutil, je cesarja zaprosil za premestitev. Preselil se je v Tsinanfu v provinci Shandong, kjer pa je 13. septembra 1660 umrl. Nenadna smrt vodje odprave Bernarda Distela je prisilila Grueberja, da si je izbral novega popotnega tovariša Alberta d'Orvilla. Z njim in kitajskim služabnikom je aprila 1661 zapustil Peking. Oktobra je odpravi uspelo priti v Lhaso, ki je bila Evropejcem dotlej popolnoma neznana.⁵ Evropa je takrat prvič dobila zanesljive podatke in geografske meritve o notranjosti Tibeta in o prestolnici Lhasi. Grueber je skiciral tudi Potalo, palačo, v kateri je tedaj prebival in vladal znameniti 5. dalajlama, Ngawang Lobzang Gyatsho. Grueberjeve zapise in risbe iz Tibeta je objavil teolog in znanstveni pisatelj Athanasius Kircher v slavnem delu *China monumentis ... illustrata* (Amsterdam 1667), kot sta se že pred odhodom dogovorila z Grueberjem. Grueber je naslednje leto iz Tibeta prek ozemlja današnjega Nepala odpotoval v Indijo in nazaj v Evropo. Domnevamo lahko, da bi Distel, če ga ne bi doletela zgodnja smrt, sodeloval v tem pomembnem odkritju.

250 let po Grueberjevem odkritju je bila v slovenskem časopisju prvič omenjena tibetanska kultura.

Leta 1911 je Franc Terseglav v znanstveni reviji Čas⁶ pisal o budizmu z izrazito katoliškega zornega kota. V članku omenja tudi lamaizem kot "najbolj zapleten, pozunanjen in izpačen". Omenja tudi mantra "formulo" Om mani padme hum in različne molilne predmete: molek, ki je bramansko-šivaističnega izvora in ima 108 kroglic, molilne zastavice, molilna kolesa in mline.

Vplivi teozofije, ki se je na prelomu stoletja razširila po Evropi, so vnesli veliko zanimanje za budizem.⁷ Hkrati pa je tudi 1. svetovna vojna številne Evropejce (tudi Slovence) soočila z dotedaj neznanimi kulturami. Josip Suchy je v svoji 1921. leta izdani knjigi⁸ orisal razmere v predbudistični Indiji, življenje Gautame Siddharte, nastanek in razvoj budizma. Ob pregledu razvoja budizma omenja tudi Tibet.

Kmalu za Suchym je leta 1924 Josip Lavtižar v samozaložbi izdal potopis⁹, kjer piše o potovanju treh Slovencev, vojnih ujetnikov, okrog sveta v času 1. svetovne vojne. V knjigi med drugim opisuje tudi glavno mesto severne Mongolije Urga (kitaj. Kisilun) in ob tem govori o Mongolih in njihovem verovanju - tibetanskem budizmu oz. lamaizmu.

⁴ ibid. str 25.

⁵ Prvi kristjan v Tibetu naj bi bil Odorik Pordenonski, ki je leta 1328 prišel celo v Lhaso; glej: Fajdiga dr. V., Lamaizem in katolicizem, Čas, letnik XXVIII, Ljubljana 1933/34, s.308. Po Bertholdu Lauferju pa je vprašljivo, če je Odorik Pordenonski zares pripotoval v Tibet; glej: Laufer Berthold, Was Odoric of Pordenone ever in Tibet?, Sino - Tibetan Studies, New Delhi 1987.

(Za podatek se zahvaljujem Šmitku dr. Z.).

⁶ Terseglav Franc, Metafiziški razvoj Budizma, Čas, Letnik V., Zv. 3, Ljubljana 1911, str. 97 - 111.

⁷ Enciklopedija nepojasnjenega, Magija, okultizem in parapsihologija, uredil Richard Cavendish, Ljubljana 1991, str.350 - 358.

⁸ Suchy Josip, Uvod v budizem, Ljubljana 1921.

⁹ Lavtižar Josip, V petih letih okrog sveta 1914 - 1919, Rateče - Planica 1924.



Tibetanski romarji na Barkhorju v Lhasi (Foto Ralf Čeplak Mencin, 1994) ♦ Tibetan pilgrims on Barkhor in Lhasa (Photo Ralf Čeplak Mencin, 1994) ♦ Pèlerins tibétains à Barkhor en Lhasa (Photo faite par Ralf Čeplak-Mencin, 1994)

Budizem na Kitajskem in Japonskem razlikuje od tibetanskega budizma Mongolov. Avtor opiše vodjo tibetanskih budistov dalajlamo in njegove namestnike v večjih krajih, ki jim pravijo "kutuktu". V mestu Urga stanuje kutuktu v palači, poleg katere je budistični tempelj, posvečen bogu "Majdar", kjer prebiva 10 000 lam. Le-ti prerokujejo srečo, prižigajo luči pred podobami bogov, zažigajo kadila, s praznovernimi obredi preganjajo bolezni in za taka opravila dobivajo različna darila. Tempelj, romarje in lame v njem opisuje zelo natančno. Opiše tudi "čuden prizor": Mongoli so pisali svoje prošnje na papir, papir dajali v usta, ga prežvekovali in mokre kroglice metali naravnost v malika. Prošnja naj bi bila uslišana le, če se je kroglica prijela malikove podobe. Med opisovanjem budizma avtor ponovno omeni tibetanski budizem oz. lamaizem. Naši junaki so namreč s Kitajske prišli na Japonsko in ob slovesu z Japonsko oz. budizmom avtor v zadnjem odstavku poglavja piše: "Budovi nauki so zbrani v knjigi, ki ji pravijo "Kandžur". Tiskana je v tibetanskem in mongolskem jeziku in obsega 108 zvezkov. Vsak zvezek ima 10.000 strani, je debel 22 cm in tehta 4 kg. To je največja knjiga na svetu."

V 30-ih letih so se v slovenskem časopisju namnožili članki o tibetanskem budizmu in Tibetancih. K temu so v marsičem pripomogli neposredni stiki slovenskih misijonarjev s Tibetanci. Ustanovili so močan "Bengalski misijon", iz Bengalije pa so nekateri pripotovali do Sikima oz. Darjeelinga, kjer so srečevali tibetanske romarje, ki so prihajali v mesto in bližnji lamaistični samostan. Na večje zanimanje za Tibet¹⁰ pa je verjetno vplivala tudi smrt 13. dalajlame (leta 1933).

Leta 1933 je v katoliški reviji Čas izšel obširen članek Vilka Fajdige "Lamaizem in

¹⁰ Hanzhang Ya, *The biographies of the Dalai Lamas*, Beijing 1991, s. 382.

katolicizem".¹¹ V njem avtor v prvem delu dokaj podrobno opiše lamaizem, v drugem pa odnos katolicizma do budizma. Ta članek je prva analitična študija tibetanskega budizma pri Slovencih, seveda predvsem z namenom spodbiti nekatere trditve drugih avtorjev, npr. Koeppena, Milouēja in Svena Hedina, ki so v svojih delih lamaizem enačili s katolicizmom. V analizi obravnava predvsem organizacijske oblike lamaizma. Članek sicer priznava številne analogije med lamaizmom in katolicizmom, a ob vsakem analiziranem elementu vztraja na superiorni katoliški poziciji. V prvem delu članka nas avtor seznanja z razširjenostjo tibetanskega budizma med Tibetanci, Mongoli, prebivalci Sikima, Butana in Ladakha, deloma tudi Nepala; poleg njih pa še med Burjati ob Bajkalskem jezeru in Kalmiki ob Volgi.

Že leta 1932 v slovenskem liberalnem časopisu *Jutro* zasledimo članek o budistih, ki žive v Beogradu.¹² Avtor je obiskal budistični tempelj na obrobju Beograda, kjer so živeli "ruski emigranti" - Kalmiki (zahodnomongolsko ljudstvo z območja spodnjega toka Volge), Čerkezi in Tibetanci. V Jugoslavijo je leta 1920 iz Rusije prišlo okrog 300 budistov, ki so zgradili prvi budistični tempelj v Zahodni Evropi. Tibetancev ne opisuje in vprašanje je, če so tu Tibetanci sploh živeli.¹³ Tudi Šmitek, ki v svojem prispevku podrobno opisuje nastanek in razpad skupine "beograjskih" Kalmikov, Tibetancev ne omenja. Med 2. svetovno vojno so nekateri beograjski Kalmiki kot nemški vojaki odšli na vzhodno fronto, del njih je še pred koncem vojne emigriral v Nemčijo, kar pa jih je ostalo, so jih deportirali v Sovjetsko zvezo.¹⁴

V Bengalskem misijonu je deloval tudi slovenski misijonar Janez Udovč, ki je v spisu *Izlet na Himalajo*¹⁵ opisal pot iz bengalske nižine v predhimalajsko višavje. Podrobneje je opisal Darjeeling in še nekatere druge kraje v Sikimu. Ob tem je opozoril na Tibetance in njihovo kulturo. Opisal je budistično romarsko pot blizu Observatory Hilla in budistični samostan Pamiangči. Primerjal je katoliške duhovnike z budističnimi. Avtor piše, da so iz samostana Pamiangči pošiljali glavne lame v vse samostane v Sikimu. Semkaj so morali tudi vsi lamaistični samostani pošiljati davek in dohodke. Tu je bila visoka šola lamaizma. V 6. poglavju "Srečanje z budisti in lamaisti" je v nekaj stavkih opisal nastanek in razvoj budizma. Za lamaizem Udovč pravi, da je ločina budizma. "Lamaizem je najbolj razširjen v Tibetu, Butanu, Sikimu in Mongoliji. Njegov ustanovitelj je bil indijski 'sanjasi' Guru Padmasambava in njegov prijatelj 'Čerezi' (bog usmiljenja), ki ga predstavljajo z 11 glavami. Bog 'Čerezi' vedno živi na zemlji v osebi vrhovnega poglavarja lamaizma: v dalajlami. Ko umre dalajlama, vrhovni poglavar, se utelesi v njegovega naslednika. 'Čerezi' je tudi iznašel molitvene mline in tisto čudno molitev 'Om ma-ni padme hum', ki je napisana nešteto krat v vseh molilnih mlinih. Nekateri molilni mlini so ogromni, težki celo 2000 kg, in vsebujejo na milijone takih molitvic. Lamaisti vrtijo mline nešteto krat na dan, misleč da tako res molijo. Pomen teh molitev je pozdrav božanskemu 'Čereziju', o katerem pravi legenda, da se je rodil iz lotosovega cveta. Je pa ta molitev tudi nekakšen obrazec njihove veroizpovedi in ima skrivnosten

¹¹ Fajdiga dr. Vilko, *Lamaizem in katolicizem*, Čas, revija Leonove družbe, letnik XXVIII, Ljubljana 1933/34, str. 303 - 311.

¹² Suchy Josip, *Na obisku pri budistih*, *Jutro* 1932, št. 171, str. 5.

¹³ glej tudi: Šmitek Zmago, *Kalmiška skupnost v Beogradu 1920 - 1944*, *Traditiones*, št. 17, Ljubljana 1988, str. 209 - 219.

¹⁴ prav tam.

¹⁵ Udovč Janez D.J., *Izlet na Himalajo*, Indijska knjižnica, Zv. 5, Ljubljana 1937. str. 1 - 47.

pomen. Naznanja jim namreč, iz česa sestoji človek: 'Om' pomeni: iz nebeškega sveta, 'ma': iz sveta duhov, 'ni': iz človeškega sveta, 'pad': iz živalskega, 'me': iz sveta hudobnih duhov, 'hum': iz prostorov pekla. Opiše tudi reinkarnacijo in nirvano, sežiganje mrličev in napovedovanje nadaljne usode pokojnika iz oblike njegovega pepela. "Če je v pepelu odtis kakršnekoli živali, sklepajo, da je rajniki prevzel njeno obliko. Zato živali ne smejo ubiti, ker bi s tem umorili svojega rajnkega. Če pa ne najdejo v pepelu nobenega znamenja, so zelo veseli, ker je umrli odšel v nirvano, v blaženi nič." V 8. poglavju "Pogled v Tibet" opiše geografijo, podnebje, ekonomijo, zgodovino, politične razmere, ... Tibeta. Zanimiv je opis iskanja reinkarnacije dalajlame: Tibetanski princ Namgjal Tsarong, sin tibetanskega finančnega ministra in poveljnika tibetanske vojske Šape Tsaronga, ki je bil gojenec jezuitskega zavoda sv. Jožefa v Darjeelingu, je pravil, da že dve leti iščejo novega dalajlamo. "Dva odlična odposlanca iz dveh glavnih samostanov v Lhasi morata dan za dnem hoditi gledat v reko Kii, ki teče skozi mesto, da bi zagledala v tej reki obraz bodočega verskega in svetnega poglavarja Tibeta." Ko najdejo novega dalajlamo, ga slovesno ustoličijo. Vladarske časti in dolžnosti pa prevzame šele, ko postane polnoleten. Tibet je razdeljen na 53 pokrajin. V vsaki sta dva poglavarja: en verski in en svetni." Samostane oz. lamaserije Udovč opisuje takole: "Te samostanske naselbine so več ali manj neodvisne samovlade. Le do dalajlame in tašilame imajo obveznosti." Govori o sektah "rumenih kap" in "rdečih kap", o tibetanskem jeziku, umetnosti, čarovnijah, medicini, prehrani, velikih družinah. "Dokler je oče živ, ostanejo vsi sinovi z njim tudi po ženitvi v isti hiši. Zelo je razširjeno mnogomoštvo (poliandrija), t.j., da imajo vsi sinovi v hiši le eno in isto ženo. Pri bogataših pa je v navadi tudi mnogoženstvo. Monogamija je redka."

Spis, ki obsega 47 strani, je opremljen z zanimivimi ilustracijami: zemljevid Centralne Azije, lamaistični samostan, tibetanski romar, molilni mlini, opat samostana v Pamiongčiju, redovnice iz Tibeta, Šapa Tsarong z ženo in sinom, novi dalajlama (star 2 leti in pol) na dan ustoličenja.

Avtor vrednoti lamaizem izredno pristransko in skladno s tem pomiluje lamaiste.

Nekaj informacij o Tibetu je dve leti kasneje objavil tudi v svojem dnevniku ¹⁶ (pravzaprav je spis "Izlet na Himalajo" obdelan dnevnik). Tudi v "dnevniku" so zanimive ilustracije, npr. obisk pri vrhovnem lami v Darjeelingu, "vražji ples tibetanskih lam".

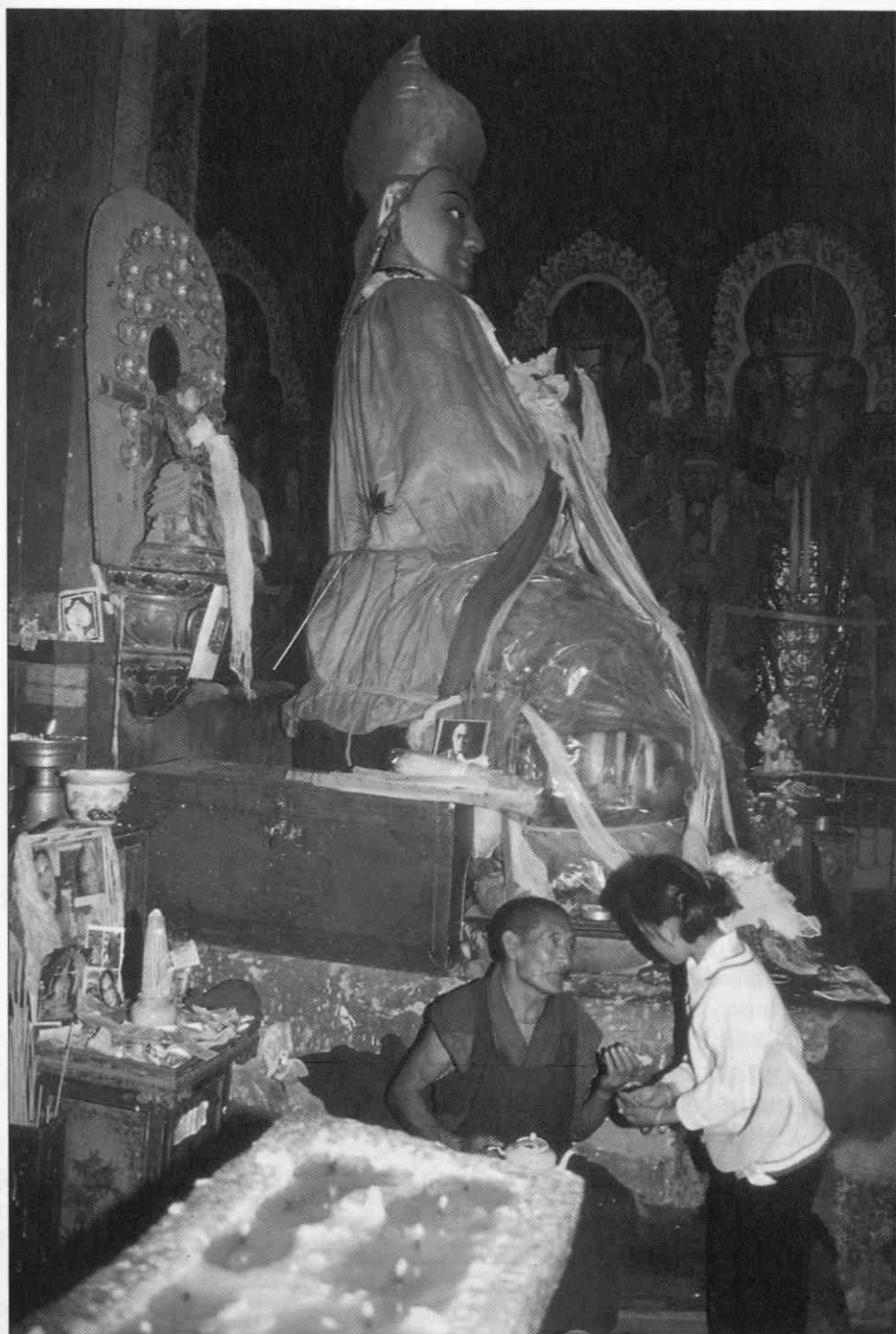
Leta 1938 je izšel zanimiv prispevek Edvarda Luecka D.J.¹⁷, ki je bil kot nemški misijonar interniran in kasneje premeščen v Darjeeling. Tudi on se je tu srečeval s Tibetanci oz. njihovo kulturo. V prispevku je ilustracija romarja in romarke.

Šele leta 1935 pa je bil v slovenskem časopisu prvič objavljen prevod teksta kakšnega tibetanskega misleca.¹⁸ Anton Debeljak je prevedel in priredil pesem Milarepe oz. Milaarespa, misleca in pesnika iz 11. stoletja. Debeljak pojasnjuje, da izraz "respa" izvira iz "ras", kar pomeni bel bombaž oz. moža, ki je vreden nositi tako krilo, simbol strokovnjaka za "tumo". Tumo je umetnost obvladovanja, s katero se zna tibetanski puščavnik v mrzlih krajih odeti v "mehki in topli plašč bogov". Avtor opiše, kako se vadi tumo... in nadaljuje: "mistik Milarepa se je zatekel v tumo, ko je nepričakovano

¹⁶ Udovč Janez D.J., Dnevnik misijonskega brata Janeza Udovča D.J., Indijska knjižnica, zv. 16, Ljubljana 1939 str. 32 - 48.

¹⁷ Lueck Edvard D.J., Iz indijskega ujetništva, Indijska knjižnica, zv.12, Ljubljana 1938.

¹⁸ Milarepa, Tumo, prevedel in priredil Anton Debeljak, Življenje in Svet 1935, Knjiga 18, Ljubljana 1935, str. 234.



Tsongkhapa, utemeljitelj sekte Rumenih kap, Drepung, Lhasa (Foto Ralf Čeplak Mencin, 1994) ♦ Tsongkhapa, the founder of the Yellow Caps Sect, Drepung, Lhasa (Photo Ralf Čeplak Mencin, 1994) ♦ Tsongkhapa, fondateur de la secte des Bonnets jaunes, Drepung, Lhasa (Photo faite par Ralf Čeplak-Mencin, 1994)

zapadel sneg na Lači Hangu (Mount Everestu) in je moral brez zadostnega živeža počakati v brlogu do prihodnje pomladi". Dogodek je predočil v pesnitvi, ki jo v Tibetu vsakdo pozna. Sledi pojasnilo, da Aleksandra David-Neel¹⁹ poroča, da mnogo tibetanskih samotarjev preživi zimo na opisan način.

Leta 1927 in 1932 sta izšli v slovenščini tudi kompilaciji, ki sta omenjali Tibet.²⁰ Kozak je črpal gradivo o Tibetu iz knjige Svena Hedina Transhimalaja²¹ ter nekaterih drugih. Rado Bednarik pa je v knjižici "Križem sveta" zbral kratke epizode z različnih koncev sveta. Tibetu je namenil poglavje "V deželi menihov", kjer opisuje predvsem zahodni Tibet, današnji Ladakh, poglavje pa je povzel po avtorju Bosshardu.

Leta 1931 je v slovenskem prevodu izšla knjiga Bernharda Kellermanna Pot bogov²², ki obširno opisuje Mali Tibet - Ladakh.

344

Skoraj 20 let zatem je v Sloveniji izšel dotlej najobsežnejši pregled tibetanske kulture, religije, geografije, politike: leta 1955 je Oskar Hudales izdal petinsedemdeset strani dolgo knjižico²³, sicer povzetek različnih virov (ki žal niso navedeni), je pa ponudila do tedaj najboljšo informacijo o tej daljni deželi. Leto izida je nekako sovpadalo z takrat usodnim političnim dogajanjem v Tibetu, o čemer je avtor pisal na zadnjih straneh. Piše, kako so Kitajci 6. oktobra 1950 prekoračili tibetansko mejo in do jeseni 1951 zasedli že ves Tibet. Mladi dalajlama je s svojim spremstvom sicer za krajši čas poiskal azil v Indiji, a se je poleti 1951 vrnil. Seveda pa avtor knjižice še ni mogel anticipirati dogajanj, ki so se zgodila v bližnji prihodnosti (nemiri leta 1959, ponovni azil dalajlame v Indiji in njegov dolgoletni nenasilni boj za pravice Tibetancev).

Šele leta 1970 je v Sloveniji izšel prvi prevod knjige "Durch Asiens wuesten" Svena Hedina²⁴, kjer je obširno opisan Tibet.

Leta 1960 je v Himalajo odpotovala prva slovenska alpinistična odprava. Nihče si ni predstavljal, da bo to pomenilo prelomnico v slovenskem alpinizmu pa tudi prelomnico geografskih in duhovnih obzorij. Sledile so ji številne odprave z večjimi in manjšimi uspehi. Prenekateri so plezale s tibetanske smeri in se ob nečloveških naporih soočale s starodavno kulturo himalajskih ljudstev. Te odprave so vplivale na večje zanimanje številnih Slovencev ne le za visoke gore, ampak tudi za ljudi, ki tod živijo. Po vrnitvi z odprav so začele izhajati številne "alpinistične" oz. "himalajske knjige" avtorjev, ki so se vračali ovenčani z zmagami ali poraženi, vsi pa duhovno bogatejši. Naj naštejemo le nekatere alpiniste, ki so napisali knjige in Slovencem približali bogastvo Tibeta in drugih himalajskih dežel: Zoran Jerin, Braco Zavrnik, Iztok Tomazin, Tone Škarja itn.

Leta 1974 in 1987 smo v Sloveniji dobili prve preglede svetovnih religij²⁵, ki vključujejo tudi tibetanski budizem. Knjiga avtorja Tokareva je marksistično delo, knjiga Velika verstva sveta pa je sicer enciklopedično delo številnih (večinoma katoliških)

¹⁹ David - Neel Aleksandra, *Mystiques et Magiciens du Thibet*, Paris 1929.

²⁰ Kozak Juš, *Boj za Mount Everest*, Ljubljana 1927 in Bednarik Rado, *Križem sveta*, slike z doma in tujine, Gorizia 1932.

²¹ Hedin Sven, *Transhimalaja*, Leipzig 1909.

²² Kellermann Bernhard, *Pot bogov*, po Indiji, Malem Tibetu in Siamu, Ljubljana 1931.

²³ Hudales Oskar, *Tibet streha sveta*, Ljubljana 1955.

²⁴ Hedin Sven, *Skoz azijsko divjino*, Ljubljana 1970. Pravzaprav je že leta 1927 v Ljubljani izšla knjižica Svena Hedina *V azijskih puščavah*, v močno skrajšani in prirejani obliki (priredil Pavel Kunaver).

²⁵ Tokarev Sergej Aleksandrovič, *Vera v zgodovini narodov sveta*, Ljubljana 1974; in *Velika verstva sveta*, Koper 1987.



Tibetanka iz province Kham (Foto Ralf Čeplak Mencin, 1994) ♦ Tibetan woman from the province of Kham (Photo Ralf Čeplak Mencin, 1994) ♦ Une Tibétaine de la province de Kham (Photo faite par Ralf Čeplak-Mencin, 1994)

avtorjev, vendar skuša podati dokaj objektivno sliko verstev sveta.

Leta 1979 je začela izhajati obširna enciklopedija v šestih knjigah z naslovom *Ljudstva sveta*²⁶, slovenska priredba zbirke, ki jo je uredil Edward Evands-Pritchard, in je izšla leta 1973 v Europa Verlag. Ta zbirka je prva predstavitev silnega bogastva najrazličnejših etničnih skupin v slovenskem jeziku. Poglavlje o Tibetancih je napisal Philipp Denwood, profesor na School of Oriental and African Studies v Londonu.

Šele 90-a leta pa so nas preplavila s prevodi in izvirnimi deli o Tibetu. To so knjige najrazličnejših vsebin: od klasikov, npr. Heinricha Harrerja (*Sedem let v Tibetu*), preko prevoda *Tibetanske knjige mrtvih* in *Tibetanskih pripovedk* do izvernih leposlovnih del

²⁶ *Ljudstva sveta*, 1. - 6. knjiga, Ljubljana 1979.

Toma Križnarja (Šambala - z biciklom v Tibet) in Stevana Pešiča (Tibetanci)²⁷.

Jedro Križnarjeve knjige je njegovo potovanje po zunanjih - fizičnih in notranjih - duhovnih svetovih Tibeta, Tibetancev in tibetanskega budizma oz. lamaizma. Z nadčloveškimi naperi mu je uspelo, kar ni še nobenemu Slovencu pred njim, pa tudi sicer je le redkim, prikolesariti v Tibet oz Lhaso . Pešičeva knjiga, ki je sicer fikcija, sledi klasični tibetanski književnosti, kjer sta bili zelo popularni biografija in avtobiografija. Osrednji lik je lama Dzambu Ling, ki pripoveduje mitološke zgodbe, njegova izkušnja pa zaobjema življenje tibetanskega naroda v vseh prostorskih in časovnih razsežnostih. Osrednji motiv njegovih zgodb je iskanje modrosti, nesmrtnosti. Usmerjeno je navzven, v fizični, in navznoter, v duhovni svet, ki sta pravzaprav identična. Pešič je živel več mesecev v Dharamsali v Indiji, sedežu tibetanske vlade v pregnanstvu. Tu se je dodobra seznanil s tibetansko kulturo in njeno bogato tradicijo, ki jo v svoji knjigi obravnava kot vrednoto in s tem implicitno odpira problem izginjanja tibetanske kulture. Šmitek v spremni besedi k tej knjigi poglobljeno analizira in pojasnjuje simbolne pomene, ki jih imajo strukturni elementi knjige, liki, motivi zgodb... znotraj tibetanske religije, filozofije in književnosti oziroma kulture v najširšem pomenu.²⁸

V leta 1993 objavljeni razpravi Tibet in Evropa: stereotipi in arhetipi²⁹ išče povezave med krščanskim konceptom zemeljskega raja in evropskimi predstavami o Tibetu.

Zanimanje za Tibet so vzbudili tudi različni televizijski dokumentarni filmi in nenazadnje Muzej neevropskih kultur v Goričanah, ki hrani tudi nekaj tibetanskih predmetov.

V 90-ih letih sta začeli izhajati revija Aura in Karma, posvečeni metafizičnim, mističnim in ezoteričnim vprašanjem in objavili tudi več člankov o tibetanski ezoteriki. V dnevnem časopisu so bili objavljeni številni članki o političnih vprašanjih Tibeta in Tibetancev. Leta 1994 je veliko zanimanje vzbudil film Bernarda Bertolucciija "Mali Buddha". Istega leta pa je obiskal Slovenijo tudi prvi lama - N.S. Dzongsar Jamyang Khyentse Rinpoche, ki je na ljubljanski Filozofski fakulteti imel predavanje "Meditacija v akciji" in nekajdnevni dharmični seminar v Ankaranu. Šmitek je leta 1991 objavil svoj intervju s 14. dalajlamo,³⁰ kjer je dalajlama predstavil budistično interpretacijo zgodovine s poudarkom na Tibetu.

Aljoša Rebolj je drugi Slovenec, ki mu je uspelo narediti intervju s 14. dalajlamo; objavil ga je leta 1995.³¹ Ob koncu leta 1995 je izšel slovenski prevod avtobiografije 14. dalajlame.³²

²⁷ Dalai Lama, S humanostjo do miru na svetu, Ptuj 1990. Harrer Heinrich, Sedem let v Tibetu, Ljubljana 1991. Rampa T. Lobsang, Tretje oko, Ljubljana 1991. Zalar Aleksander, Dežele na koncu sveta, Ljubljana 1992. Križnar Tomo, Šambala, z biciklom v Tibet, Ljubljana 1993. Pešič Stevan, Tibetanci, Ljubljana 1993. Tibetanska knjiga mrtvih, Ljubljana 1994. Svetina Ivo, Zlata kapica, Tibetanski komentarji, Ljubljana 1993. Pripovedke s strehe sveta, Tibetanske pripovedke, Ljubljana 1995.

²⁸ Šmitek Zmago, Tibetanci: kozmična vizija nekega naroda, v: Pešič Stevan, Tibetanci, Ljubljana 1993.

²⁹ Šmitek Zmago, Tibet in Evropa: stereotipi in arhetipi, v: Etnolog 3 (LIV), Ljubljana 1993.

³⁰ Šmitek dr. Zmago, Drugačen pogled na zgodovino - intervju z 14. dalajlamo, Nova revija, št. 105/106, Ljubljana 1991.

³¹ Rebolj Aljoša, Pogovor z njegovo svetostjo, 14. dalajlamo: Studenti človeškega duha ne bodo presahnili, revija Stop, št. 39, letnik XXVIII, Ljubljana 1995.

³² Tenzin Gyatso, N.S. 14. dalajlama, Svoboda v izgnanstvu, avtobiografija dalajlame, Ljubljana 1995.

Tradicija informiranja o Tibetu je v Sloveniji dokaj dolga pa tudi zanimanja za Tibet segajo v začetke tega stoletja, vendar bi zaenkrat težko govorili o razvoju tibetologije v našem prostoru.

BESEDA O AVTORJU

Ralf Čeplak Mencin je vodja Muzeja neevropskih kultur v Goričanih pri Medvodah. V muzejstvu deluje štirinajst let. Dvakrat je bil izvoljen za predsednika Zveze muzejev Slovenije in za člana izvršnega odbora ICME/ICOM (Mednarodni komite etnografskih muzejev). V Tibetu je bil trikrat, in sicer leta 1986, 1994 in 1995. Objavil je sto člankov, dve etnološki knjižici, bil soavtor Vodnika po slovenskih muzejih in pripravil devet muzejskih razstav.

ABOUT THE AUTHOR

Ralf Čeplak Mencin is the head of the Museum of Non-European Cultures in Goričane near Medvode. He has been working in the museum for the last fourteen years. Čeplak was elected president of the Association of Slovene Museums twice and was a member of the executive board of ICME/ICOM (International Committee of Ethnographic Museums). He has been to Tibet three times, in 1986, 1994 and 1995. Čeplak has published some hundred articles, two ethnological booklets, has co-edited the Guide to Slovene museums and mounted nine museum exhibitions.

347

SUMMARY

SLOVENES AND TIBET

The way(s) the Slovenes were informed on Tibet was closely connected with the social and historical conditions in the Slovene territory, that is with the changes of these conditions in the course of the past one hundred years. As the social and political conditions changed, so did the attitudes towards foreign cultures and religions. The Roman-Catholic Church has always been very influential in Slovenia and was to a great extent instrumental in modelling the view of the world of the Slovenes until at least 1945, while simultaneously filtering and adapting information to its ideology.

The first at least potential contacts with the Tibetans and their culture go back to the early 17th century. Bernard Distel, a Jesuit missionary, born in Vipava, was to find a new overland route from Europe to China through Central Asia. Ongoing preparations for war at the Persian border thwarted his mission. Together with Florian Grueber, a native from St Florian near Linz in Austria, he nevertheless managed to get to China by sea, but died there two years after his arrival. His mission and journey was continued by Grueber who, in 1661, arrived in Lhasa, the capital of Tibet, of which Europeans had had no previous knowledge. Two hundred and fifty years passed before Grueber's discovery of the Tibetan culture was first mentioned in the Slovene press. Christian authors wrote about Tibet emphasising the Buddhist context, but always in a pejorative sense. Most articles on Buddhism, Tibet, the Tibetans and Tibetan Buddhism and Lamaism were the

work of the first Slovene Catholic missionaries in India who came into contact with Tibetan culture in the promontory of the Himalayas. Further information on the Tibetans was spread by the Theosophical Society and, in the aftermath of the First World War, by individuals who returned from faraway countries to which the tides of war had taken them. In the late twenties and early thirties two brief compilations mentioning Tibet were published. The information on Tibet they provided came from authors Sven Hedin and Bosshard. In 1955 the until now most extensive work (75 pages) on Tibetan culture, religion, geography and politics was published by Oskar Hudales. This booklet, too, was a compilation from various sources (which, unfortunately, are not mentioned) but it nevertheless provided the best information of this faraway country as yet. The year of its publication coincided with the well-known crucial political events in Tibet. In 1960 the first Slovene Alpine expedition visited the Himalayas, thus marking a breakpoint not only in Slovene Alpine Climbing but also regarding geographic and spiritual horizons. Many expeditions have since followed, leading to further encounters with Tibetan culture and their members passed their findings on in the form of lectures, articles and books. The nineties have literally flooded us with translations and original works on Tibet. In 1991 Slovenia became independent and headed for democracy. This event threw the doors wide open for metaphysical, mystical and esoteric issues. Tibet has become a subject of interest because of its rich spiritual culture as well as because of the Tibetans' relentless struggle for their legitimate rights.

RÉSUMÉ

LES SLOVÈNES ET LE TIBET

Les informations que les Slovènes ont eu sur le Tibet ont été liées aux cadres socio-historiques de l'espace slovène et à leurs changements ces cent dernières années. L'approche des cultures et des religions étrangères changeait en fonction du cadre socio-politique. L'influence de l'église catholique romane a été considérable. Elle a joué un rôle intensif dans la conception que les Slovènes s'étaient faite du monde jusqu'en 1945 au moins, en filtrant, voire en adaptant les informations conformément à sa propre conception.

Les premiers contacts potentiels avec les Tibétains et leur culture remontent au commencement du 17^e siècle. Bernard Distel, missionnaire jésuite, né à Vipava, devait se frayer un nouveau chemin vers l'Europe, à travers l'Asie centrale et la Chine. Mais les préparations de guerre sur la frontière persane l'en ont empêché. Avec Johann Grueber, originaire de St. Florian près de Linz en Autriche, ils sont pourtant arrivés, par voie maritime, en Chine où Distel trouva la mort deux ans plus tard. Grueber a continué son chemin et est arrivé en octobre 1661 à Lhasa, capitale de Tibet, jusqu'alors complètement inconnue des Slovènes. La culture tibétaine a été mentionnée pour la première fois dans la presse slovène deux cent cinquante ans après la découverte de Grueber. Les auteurs catholiques ont écrit sur le Tibet surtout dans le cadre du bouddhisme et de façon toujours péjorative. La plupart des articles sur le bouddhisme et sur le Tibet, ses habitants et le

bouddhisme tibétain - lamaïste, ont été écrits par les missionnaires catholiques en Inde. C'est dans les contreforts de l'Himalaya qu'ils firent la rencontre de la culture tibétaine. Les informations sur le Tibet se répandirent aussi grâce à la théosophie et aux particuliers qui, après la première guerre mondiale, revinrent de contrées lointaines où la guerre les avait menés. Vers la fin des années vingt et au commencement des années trente, deux compilations mentionnant le Tibet ont été publiées. Elles ont principalement puisé leur source dans les oeuvres de Sven Hedin et Bosshard. Ce n'est qu'en 1955 que l'on voit paraître l'ouvrage le plus important (75 pages) jusqu'alors (et même jusqu'à présent) écrit par Oskar Hudales. Il y parle de la culture, de la religion, de la géographie et de la politique du Tibet. Ce livre puisait ses informations dans différentes sources (qui ne sont malheureusement pas citées) et représente jusqu'à présent, la meilleure source d'information sur ce pays lointain. Sa date de publication coïncide avec les événements politiques importants du Tibet. En 1960, la première expédition d'alpinistes slovènes se rend en Himalaya, et c'est un fait important, pas seulement pour l'alpinisme slovène, mais aussi pour l'élargissement des horizons géographiques et spirituels. Depuis, de nombreuses expéditions sont allées à la rencontre de la culture tibétaine et ont transmis leurs connaissances, de retour chez eux, sous forme de conférences, d'articles ou de livres. Dans les années 90, on voit une marée de traductions et d'oeuvres originales sur le Tibet. En 1991, la Slovénie devient indépendante et entame son processus de démocratisation. Il y a de la place pour des questions métaphysique, mystique et ésotérique aussi. Le Tibet devient intéressant tant pour la richesse de sa culture spirituelle que pour sa lutte pour la reconnaissances de ses droits légitimes.